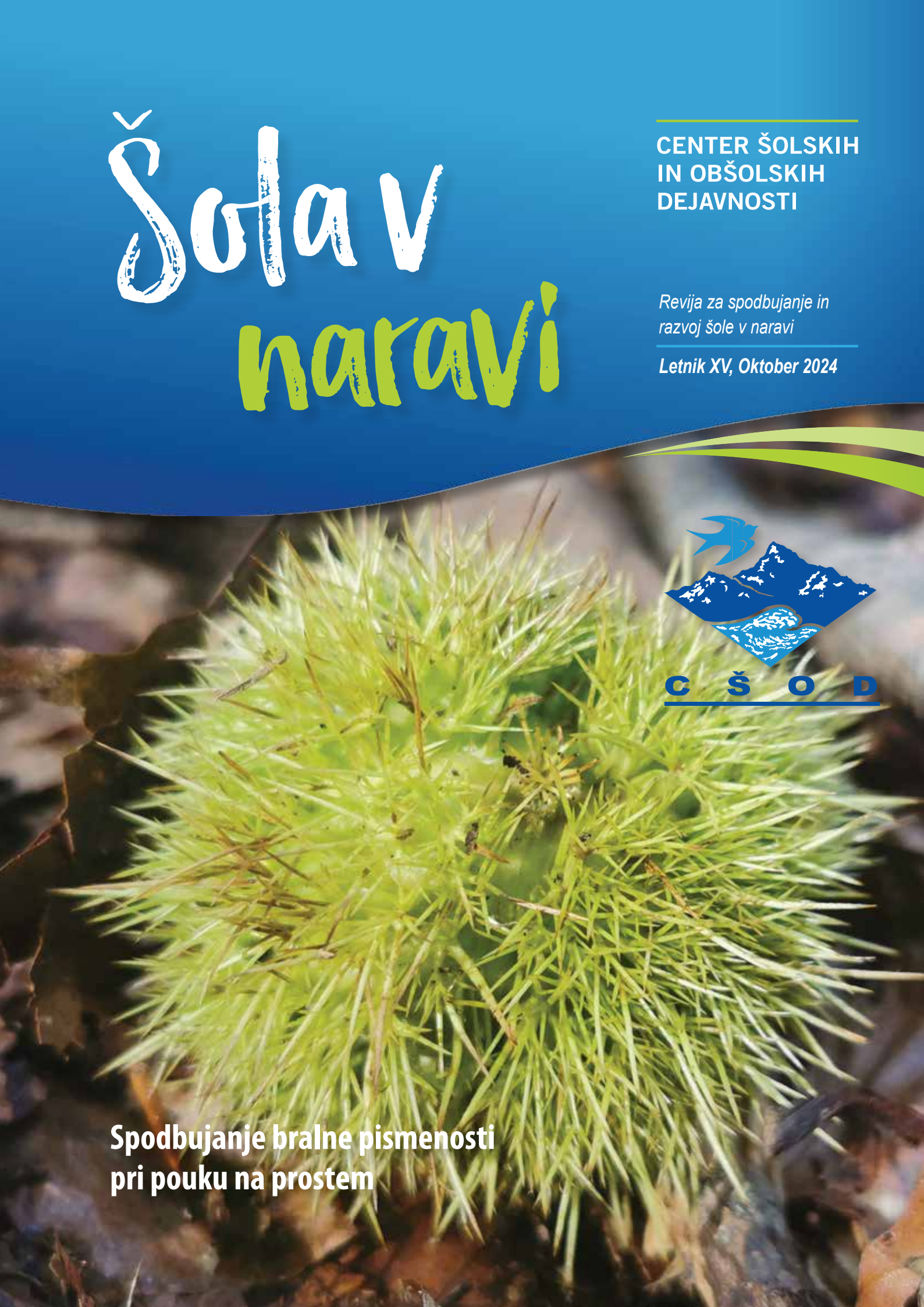
Šola v naravi

CENTER ŠOLSKIH IN OBŠOLSKIH DEJAVNOSTI

Revija za spodbujanje in razvoj šole v naravi

Letnik XV, Oktober 2024

ČŠOD

Spodbujanje bralne pismenosti pri pouku na prostem

Izdajatelj
CENTER ŠOLSKIH IN
OBŠOLSKIH DEJAVNOSTI
Frankopanska ulica 9
1000 Ljubljana
Slovenija

E-naslov: info@csod.si
Spletna stran: www.csod.si
Telefon: 01 2348 600
Telefaks: 01 2348 630

Odgovorna oseba
Branko Kumer, direktor

Fotografije
Avtorji prispevkov in arhiv CŠOD

Naslovnica
Matej Mlakar

Oblikovanje
Design Demšar, d. o. o.

ISSN 1855-5772

Dvig bralne pismenosti – temelj za uspešno prihodnost

Bralna pismenost ni le sposobnost prepoznavanja črk in besed, pismenost je eden ključnih temeljev izobraževanja in družbene vključenosti. Gre za razumevanje, interpretacijo in kritično vrednotenje informacij, ki jih posameznik prejema iz različnih virov – od knjig in člankov do digitalnih medijev. V svetu, kjer informacije nenehno preplavljajo naš vsakdan, je bralna pismenost postala ključno orodje za razumevanje, kritično razmišljanje in sodelovanje v sodobni družbi. Sposobnost kritičnega razumevanja ter uporaba prebranega znanja danes postaja pomembnejša kot kdaj koli prej.

Bralna pismenost se začne v družini, nadaljuje v šolah in gradi skozi vse življenje. Zato je pomembno, da vsi deležniki – starši, učitelji, knjižničarji, delodajalci in odločevalci – sodelujemo pri ustvarjanju spodbudnega okolja za branje.

Raziskave kažejo, da je bralna pismenost tesno povezana s kakovostjo življenja. Posamezniki z višjo stopnjo bralne pismenosti lažje dostopajo do informacij, imajo razvitejšo kritično mišljenje, so bolj vključeni v družbo in uspešnejši pri reševanju vsakodnevnih izzivov. Poleg tega branje krepi kognitivne sposobnosti, omogoča dostop do znanja in informacij ter spodbuja osebno rast, spodbuja domišljijo in empatijo ter izboljšuje duševno zdravje.

Dvig bralne pismenosti je skupna naloga, ki zahteva sodelovanje celotne skupnosti. Šole, knjižnice, starši in širša družba igrajo ključno vlogo pri ustvarjanju okolja, ki spodbuja branje. Med najbolj učinkovitimi strategijami so:

- ***Spodbujanje branja pri otrocih:*** Otroci, ki jih starši spodbujajo k branju, imajo večjo verjetnost, da razvijejo pozitiven odnos do knjig. Branje pred spanjem, obisk knjižnic in pogovor o prebranih zgodbah so lahko majhni koraki z velikim učinkom.
- ***Krepitev bralnih navad v šolah:*** Šole lahko veliko prispevajo z raznolikimi programi, ki vključujejo branje, analizo besedil in uporabo digitalnih virov. Usposabljanje učiteljev za prepoznavanje težav z branjem ter individualna pomoč učencem lahko bistveno izboljšata rezultate.
- ***Dostop do kakovostnih virov:*** Povečanje dostopnosti do knjig in drugih gradiv, bodisi prek knjižnic, digitalnih platform ali lokalnih pobud, je ključnega pomena za spodbujanje branja.

Dvig bralne pismenosti je odgovornost vseh nas – posameznikov, izobraževalnih ustanov, delodajalcev in odločevalcev. Z vlaganjem v bralno pismenost krepimo temelj za bolj vključujočo, izobraženo in inovativno družbo. Je proces, ki zahteva celovito, dolgotrajno in sistematično delovanje na vseh ravneh družbe. Rezultati pa so vredni truda: posameznik z razvito bralno pismenostjo je samozavestnejši, uspešnejši in bolje opremljen za soočanje z izzivi sodobnega sveta. V CŠOD smo se odločili, da bo branje tisto, kar nas povezuje, bogati in opolnomoči. Naj bo knjiga vedno naša zaveznica na poti k napredku, naj bo trdna vse do kritičnega vrednotenja poplave informacij iz vseh virov.

Branko Kumer,
direktor CŠOD

Spodbujanje bralne pismenosti s pomočjo živali – terapevtskih psov

V času aktivnih počitnic, ki jih izvajamo v poletnih mesecih v CŠOD Ajda, izvajamo tudi tečaj angleščine z zunanjo izvajalko ob prisotnosti terapevtskega psa (Jean McCollister in njene terapevtske psičke Maisie). Zaradi vseh pozitivnih učinkov in motivacije pri otrocih v času počitnic, ki jih ima že sama prisotnost terapevtskega psa pri izvedbi programa poučevanja angleščine, ter zaradi svoje neizmerne naklonjenosti in ljubezni, ki jo čutim do teh čudovitih bitij, sem raziskala literaturo, kako lahko spodbujamo bralno pismenost s pomočjo živali, konkretneje, s pomočjo terapevtskega psa.

Pismenost je eden ključnih splošnih ciljev vsakega izobraževanja. S pojmom pismenost danes označujemo »kompleksno sposobnost, ki vključuje sposobnost branja, pisanja in računanja, kjer je poudarjen različen razvoj pismenosti glede na starost, spol, izobrazbo in druge dejavnike. Pismenost je tako kulturno, socialno in zgodovinsko-geografsko determiniran pojem. Temeljni element vseh pismenosti je je bralna pismenost« (Pečjak, 2010, str. 15).

Pismenost omogoča posamezniku lažje vključevanje v družbo, zagotavlja napredek, razvoj in pa nenazadnje tudi svobodo. Pojem se uporablja v različnih pomenih, vsi pa vključujejo branje in pisanje, zato je tudi bralna pismenost temeljni element vseh pismenosti. Je ključnega pomena za preživetje v svetu s toliko besedilnih ponudb, ter hkrati tudi glavna pot do znanja.

Dokazano je, da živali blagodejno vplivajo na človekovo počutje. Vedno več ustanov uporablja terapevtske živali kot pomoč pri izboljšanju učinkov uradnega zdravljenja. Pozitivni učinki stika z živalmi se kažejo v zmanjšanju stresa, občutka osamljenosti, tesnobe, žalosti in depresije, dokazano pa blagodejno vplivajo tudi na srčno-žilni sistem (Marinšek in Tušak, 2007; Ilić, 2013).

Zaradi izredno pozitivnega vpliva uporabljajo živali tudi na pedagoškem področju. Obstajajo različne aktivnosti in terapije, ki jih lahko izvajamo s pomočjo psa, s pomočjo katerih vplivamo na spodbujanje bralne pismenosti otrok. V različnih slovenskih šolah in šolah v tujini velikokrat vključujejo terapevtske pse tudi v vzgojno-izobraževalno delo z otroki, predvsem v osnovnih šolah in knjižnicah. Obstajajo različne oblike dela in načini vključevanja terapevtskih psov.

Terapije z živalmi, razen v nekaterih primerih, potekajo individualno, delimo pa jih na dve področji (Ilić, 2013):

1. **Aktivnost s pomočjo živali,** kamor spada branje psu v knjižnici (npr. Branje s tačkami). Pri tej obliki je v ospredju družabništvo in odnos med psom in uporabnikom. V tem programu sodelujeta uporabnik in terapevtski par, prisotnost strokovne osebe pa ni nujno potrebna. Gre za motivacijsko, poučno in zabavno dejavnost.
2. **Terapija s pomočjo živali,** ki se izvaja pod nadzorom. Tudi tukaj je prisotno družabništvo, vendar to ni v ospredju. Pri izvajanju terapij je vedno prisotna strokovna oseba. Pri uporabniku s specifičnimi težavami sledijo zastavljenim ciljem in beležijo napredek.

Dejavnost branja s psom kot pomoč otroku s težavami pri branju se pri nas izvaja večinoma v splošnih knjižnicah, ki se na ta način odločijo ponuditi svojim mladim bralcem pomoč in vzpodbudo za branje ter tako pridobiti uporabnike za vse življenje. Cilj dejavnosti namreč ni pravilno učenje branja, ampak motivacija otrok, da h knjigam sploh sedejo, jih odprejo in se podajo v svet besed, pomeni pa tudi spodbudo in dober zgled, da je branje lahko zabavno (Kokot Bujanović, 2015).

Eden izmen programov se imenuje R.E.A.D., pri katerem otroci berejo s pomočjo psa. Ta način dela dokazano spodbuja bralno pismenost otrok.

R.E.A.D. program se veliko ukvarja z otroki z nizko samopodobo, ki se bojijo kritike ob svojem glasnem branju, oziroma jim je ob glasnem branju nerodno. Otroke lahko ob vstopu v šolo presenetijo načini sporazumevanja drugih otrok, saj so bili v družinskem krogu vajeni drugačne komunikacije. Učiteljevi popravki njegovega branja ali celo popravki sošolcev lahko posameznika odvrnejo od nadaljnjih poskusov in se zato umaknejo v molk (Grosman, 2003). Tukaj nastopi pes kot nekritičen poslušalec in kot pozitivna izkušnja, ki dviguje otrokovo samozavest, ki lahko iz slabih bralcev naredi dobre in kasneje opismenjene odrasle, ki lahko aktivno prispevajo k razvoju skupnosti.

V Sloveniji izvajajo program R.E.A.D. društvo Tačke pomagačke (Beremo s tačkami – R.E.A.D.), zavod PET (Berem za PET – R.E.A.D.). V zavodu Ambasadorji nasmeha izvajajo program Beremo z nasmehom.

V prvih letih šolanja je eden izmed ciljev, da otrok osvoji tekoče branje različnih besedil. Program R.E.A.D. (Reading Education Assistance Dogs, slov. Pes kot pomočnik pri učenju branja) ponuja izviren pristop k poučevanju takšnega branja. Gre za program, s pomočjo katerega se poskuša s sodelovanjem terapevtskega psa pomagati otrokom pri izboljšanju bralne pismenosti.

Metoda R.E.A.D. je program, ki omogoča posebno spodbujanje branja. Je program, ki so ga razvili v neprofitni organizaciji Intermountain Therapy Animals (ITA) leta 1999 kot prvi celovit program opismenjevanja s pomočjo privlačne ideje branja ob prisotnosti psa oz. branja psu. Misija organizacije je izboljšanje kakovosti življenja z vzpostavitvijo vezi med človekom in psom. Med srečanjem s terapevtskim parom otrok bere psu, kar pripomore k izboljšanju bralnih in komunikacijskih sposobnosti.

Program izvajajo terapevtski pari (psi s svojimi vodniki), ki so za takšno delo še posebej usposobljeni. Terapevtski psi so posebej trenirani, testirani (zdravje, varnost, ustrezne spretnosti, temperament), vzbujajo zaupanje, so ubogljivi, zanesljivi, vabijo k božanju in dotikanju.

Terapevtski pes mora biti psihično in fizično stabilen, dobro socializiran, vzgojen in šolan, z visokim tolerančnim pragom do ljudi in drugih živali. Imeti mora veljavno veterinarsko spričevalo, poleg tega pa mora s svojim vodnikom uspešno opraviti testiranje na področju osebnosti in sposobnosti, praktično usposabljanje in zaključni izpit. Praviloma je lahko terapevtski pes samo odrasla žival, stara dve leti (Zavod PET). Ko pes in njegov vodnik dobita naziv terapevtski par, se po navadi usmerita v določeno obliko dela (Trampuš, 2014).

Ko R.E.A.D. pes posluša, se okolje, v katerem otrok bere, spremeni. V njihovi družbi je branje vznemirljivo, zabavno in nekaj posebnega, kar vzpodbuja otrokovo zanimanje. Program izboljšuje branje otrok in njihove komunikacijske spretnosti.

Učenje branja je običajno manj povezano z intelektualnimi omejitvami kot pa s tem, kako se otrok sooča s strahom in kako je motiviran za branje. Živali so idealna bralna družba, so odlični poslušalci, vzpodbujajo okolje, v katerem se otrok počuti bolj sproščeno, prisotnost psa znižuje tudi raven krvnega tlaka pri otroku. Terapevtski psi bralca pozorno poslušajo, se ne smejijo, norčujejo in kritizirajo, omogočajo otrokom, da berejo s svojim tempom-hitrostjo, niso »zastrašujoči« kot vrstniki ter omogočajo otrokom, da sami »postanejo učitelji«.

Na spletni strani *www.Therapy Animals .org* jezapisan podatek, da se program izvaja po vsem svetu. Registriranih je tisoče parov (pes-vodnik) v ZDA, Kanadi in v 25-ih različnih državah, od Švedske, Španije do Tajvana, Slovenije in južne Afrike. Program se širi tudi v druge države, ker deluje. Vzbuja ljubezen do branja in knjig vsepovsod, kjer ga uporabljajo. V osnovnih šolah, knjižnicah, vrtcih, v obšolskih programih, zdravstvenih ustanovah, različnih klubih. Program se lahko izvaja povsod, kjer se lahko ustvari prijeten, miren in varen prostor za branje.

Cilj programa je izboljšanje govornih sposobnosti, bralnih in komunikacijskih spretnosti, privzgajanje ljubezni do branja, širjenje kulture branja, spodbujanje zaupanje vase, krepitev pozitivne samopodobe, zmanjšanje treme, strahu in neugodja zaradi izpostavljenosti branju, razvijanje delovnih in učnih navad, pozornosti, koncentracije, sposobnosti razumevanja in pomnjenja ter razvijanje vživljanja.

R.E.A.D. psi so posebej trenirane, testirane, registrirane terapevtske živali, ki skupaj z lastnikom- vodnikom prostovoljno izvajajo spremstvo otrokom pri branju. Terapevtski par mora imeti v prvi vrsti rad otroke in mora znati komunicirati z njimi. Terapevtski par pa mora biti tudi dobro medsebojno usklajen.

Leto po začetku izvajanja R.E.A.D. terapije so v Ameriki izvedli raziskavo o učinkovitosti. Rezultati so pokazali, da ne samo, da so otroci izboljšali svoje bralno razumevanje in spretnosti, ampak so pridobili tudi na samozavesti, zgradili so boljše odnose z vrstniki, z večjim veseljem so opravljali domače naloge, samoiniciativno so glasno brali v razredu, manj je bilo izostankov od pouka, razvili so veliko empatijo do živali in celo izboljšali osebno higieno (Debevc, 2010).

Pri otrocih, ki berejo psu, je opazen napredek na mnogih področjih. Postanejo boljši bralci, pozabijo na svoje omejitve pri branju, prebrano besedilo lažje razumejo in se o njem pogovarjajo. Pri branju se sprostijo, zato so samozavestnejši in imajo tudi kasneje manj težav z branjem pred vrstniki. Na takšen način postanejo tudi v socialnih interakcijah spretnejši, hitreje se vključujejo v druge dejavnosti. Ker je izkušnja branja prijetna, tudi kasneje radi sežejo po novih knjigah.

Razvoj in spreminjanje komunikacijskih zmožnosti že zdaj povzroča ogromne spremembe pri mladih. Današnji otroci preživijo večino časa pred televizorji in računalniki, na ta način pa se jim ne razvijejo zadostne sposobnosti za ravnanje z besedili, kot so poslušanje, branje, tvorjenje besedil, kaj šele pisanje. Z aktivnostjo, kot je branje psu, pri otroku krepimo bralno motivacijo, zaradi večje sproščenosti otrok pri branju pa tudi njihovo koncentracijo. Pes igra vlogo motivatorja, zaradi katerega otroci večkrat sežejo po knjigi, posledično pa tudi napredujejo v branju.

Milena Hrastel,
pomočnica direktorja CŠOD za pedagoško področje

Viri:

Debevc, M. (2010). *Branje s tačkami: R.E.A.D. – Intermontain therapy animals. Sledi Tačk pomagačk, 4, 17–19*

Grosman, M. (2003). *Pomen branja za posameznika in širšo družbo. Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja.* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Ilič, N. (2013). *Terapija s pomočjo živali – kaj to je in kako jo lahko uporabim?.* Ljubljana: Lunba.

Kokot Bujanović, H. (2015). *Terapevtski psi dodali branju novo dimenzijo. Sledi Tačk pomagačk, 8, 24–25.*

Marinšek, M. in Tušak, M. (2007). *Človek – žival*: zdrava naveza. Maribor: Založba Pivec.

Pečjak, S. (2010). *Psihološki vidiki bralne pismenosti. Od teorije k praksi.* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Reading Education Assistance Dogs: *A program of intemountain therapy animals.* Pridobljeno 9. 7. 2024 s spletne strani: http://www.TherapyAnimals.org

Tačke pomagačke. *Terapevtski program – R.E.A.D. Beremo s tačkami.* Pridobljeno 10. 7. 2024, https://www.tackepomagacke.si/terapevtski_programi/beremo_s_tackami_read/

Trampuš, M. (2014). *Tačke v šoli, Terapevtski pes – učiteljev pomočnik in šolarjev sopotnik.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Zavod PET. *Berem-za-PET.* Pridobljeno 14. 7. 2024, *https://www.zavod-pet.si/berem-za-pet-read/*

Zavod PET. *Predstavitev terapevtskih parov.* Pridobljeno 15. 7. 2024, *https://www.zavod-pet.si/terapevtski-pari/*

Bralna pismenost in predpisi

Bralna pismenost je ključnega pomena za uspešno soočanje z družbenimi izzivi danes in v prihodnje. Gre za temeljno ključno kompetenco, ki jo potrebujemo vsi državljani, saj je pomembna za našo učno in poklicno uspešnost. Bralna pismenost je bistvena za druge pismenosti kot tudi za vseživljenjsko učenje. Tudi longitudinalne študije kažejo, da imajo osebe z dobro razvito pismenostjo boljšo samopodobo, boljše zdravje in da dobro razvita bralna pismenost pozitivno vpliva na našo dobrobit, prizadevanja, družinsko življenje in družbeno ter kulturno udeležbo (Požar Matjašič, N., 2023).

S tega vidika je pomembno, da je bila konec leta 2019 na Vladi Republike Slovenije sprejeta Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti 2019–2030 (v nadaljevanju: nacionalna strategija). Tako sta bila na državni ravni in na vseh področjih družbenega življenja prepoznana pomen in vloga bralne pismenosti in bralne kulture za razvoj posameznika in družbe. Nacionalno strategijo je pripravila delovna skupina pri ministrstvu, pristojnem za izobraževanje, v katerem so bili vključeni strokovnjaki različnih ustanov, od predstavnikov fakultet, raziskovalcev, predstavnikov različnih vladnih resorjev, javnih zavodov, knjižnic ter praktiki. Delovno skupino je vodila dr. Sonja Pečjak, dolgoletna vidna raziskovalka področja branja in bralne pismenosti s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Izhodišče za pripravo te nacionalne strategije so bili različni dokumenti: Nacionalna strategija za razvoj pismenosti iz leta 2006, zadnja dognanja stroke, rezultati dosežkov slovenskih učencev v okviru mednarodnih raziskav PISA in PIRLS ter rezultati različnih slovenskih projektov na področju bralne pismenosti. Z nacionalno strategijo, sprejeto na Vladi RS, se Slovenija pridružuje državam, ki so se bolj sistematično lotile razvijanja in spodbujanja bralne pismenosti (Požar Matjašič, N., 2023).

Ministrstvo, pristojno za izobraževanje, z različnimi mehanizmi (letni delovni načrti javnih zavodov s področja vzgoje in izobraževanja, ciljno-raziskovalni projekti, nacionalni projekti, sofinancirani s sredstvi Evropskega socialnega sklada ipd.) že spodbuja razvoj bralne pismenosti in bralne kulture, korak dlje pa bo

pri izvajanju aktivnosti medresorsko povezovanje. To naj bi bolj celovito zajelo skupna prizadevanja za dvig te kompetence za različne ciljne skupine v različnih življenjskih obdobjih tako z razvojem programov, z gradivom, izobraževanjem in usposabljanjem strokovnih delavcev v vzgojno-izobraževalnih zavodih in drugih pedagoških delavcev, kot tudi s promocijo, mreženjem različnih izvajalcev ter zagotavljanjem dostopnosti bralnega gradiva vsem prebivalcem Slovenije (Požar Matjašič, N., 2023).

Pomembni izrazi v slovenski zakonodaji so: sposobnost za razumevanje in sporočanje, razvijanje sporazumevanja v tujih jezikih, razvoj bralne pismenosti, način razmišljanja, znanje o slovenščini. Izrazi so zapisani v ciljih vzgoje in izobraževanja na posameznih stopnjah v vrtcih, osnovnih, srednjih in višjih šolah, visokem šolstvu ali izobraževanju odraslih.

Z bralno pismenostjo pa se ne ukvarja samo področje izobraževanja, temveč tudi drugi resorji. Branje je zaradi svoje temeljne in vsestranske vloge dobilo svoje mesto tudi v razvojno strateškem dokumentu Republike Slovenije (Strategija razvoja Slovenije 2030).

Svet EU za izobraževanje je leta 2009 sprejel nov strateški okvir za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju, ki naj bi bil izpeljan do leta 2020. V njem zastavljeni cilji določajo, da je treba delež slabše pismenih učencev in učenk do leta 2020 znižati na manj kot 15 odstotkov, kar je za vzgojno-izobraževalne sisteme držav članic Evropske unije velik izziv (Požar Matjašič, N., 2023).

Treba bo sistemsko ukrepati, začeti je treba že pri začetnem opismenjevanju v vrtcih. Ti ukrepi bodo omogočili otrokom uveljaviti in uresničiti njihove sposobnosti (Bela knjiga, nacionalna strokovna skupina, 2011).

Splošni cilji in ukrepi: večjezikovna in medkulturna ozaveščenost, medkulturno opismenjevanje učiteljev in vzgojiteljev, usposabljanje učiteljev za opismenjevanje nepismenih tujih govorcev v slovenščini, priprava posebnih programov in tečajev za opismenjevanje nepismenih tujih govorcev. Kazalniki so število posebnih programov in tečajev za opismenjevanje (Resolucija 2014–2018, Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport). V poglavju Znanje in spretnosti za kakovostno življenje in delo sta med cilji jasno poudarjena bralna pismenost in kazalnik uspešnosti (Strategija razvoja Slovenije 2030).

Bralna pismenost se razvija pri vseh predmetih, tako pri jezikovnih kot nejezikovnih. Ne glede na to, da torej presega pouk slovenščine, pa je z njim vendarle tesno povezana, saj ravno pri pouku slovenščine učence in učenke ozaveščamo o različnih bralnih strategijah, vzgajamo potrebo po branju umetnostnih besedil in podobno (Resolucija 2021–2025, Ministrstvo za kulturo).

Nizka bralna pismenost predstavlja problem z vidika osebnostnega razvoja in socialnega vključevanja posameznic in posameznikov v skupnost ter učinkovitega gospodarskega razvoja trajnostno naravnane družbe. Skrb za stalno razvijanje bralne pismenosti izhaja tudi iz priporočil Evropske unije (Resolucija 2021–2025, Ministrstvo za kulturo).

V nacionalni strategiji je definirano: »Bralna pismenost je stalno razvijajoča se zmožnost posameznika in posameznice za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, (kritično) razumevanje prebranega in bralno kulturo (pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje). Kot taka je temelj vseh drugih pismenosti in je ključna za razvijanje posameznikovih in posamezničinih potencialov ter njuno uspešno sodelovanje v družbi. V nadaljevanju strategije pa je pojasnjeno: »Pomemben del pismenosti je bralna kultura, opredeljena kot odnos (splet pojmovanj in vrednot) posameznika ter družbe do knjige in branja« (Resolucija 2021–2025, Ministrstvo za kulturo).

Računsko sodišče je septembra 2020 izdalo revizijsko poročilo *Bralna pismenost otrok v Republiki Sloveniji*, s katerim je preverilo, ali so bili Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Ministrstvo za kulturo, Zavod Republike Slovenije za šolstvo in Javna agencija za knjigo Republike Slovenije učinkoviti pri razvijanju bralne pismenosti osnovnošolskih otrok v obdobju od 1. 1. 2014 do 31. 12. 2018. Računsko sodišče je ugotovilo delno učinkovitost in pripravilo seznam priporočil, ki naj bi jih naštete institucije upoštevale pri nadaljnjem razvijanju področja (Resolucija 2021–2025, Ministrstvo za kulturo).

Plakatno komunikacijska akcija Beremo skupaj, ki jo vodi Društvo bralna značka Slovenije – Zveza prijateljev mladine Slovenije s partnerji pomeni Nacionalni mesec skupnega branja. V akciji vzgojno-izobraževalnim zavodom, splošnim knjižnicam in drugim ustanovam, ki spodbujajo branje, razdelijo plakate. Plakati pa vabijo in spodbujajo k branju tudi s plakatnih mest po vsej Sloveniji (Beremo skupaj, 8. 9.–7. 10. 2024).

dr. Damir Marković,
pomočnik direktorja CŠOD za pedagoško področje

Viri:

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030. Pripravila delovna skupina za pregled in dopolnitev Nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti (imenovana pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport za obdobje 2014–2018). Uredila: Požar Matjašič, N., (ur.). Ljubljana, spletna izdaja 2023, str. 4. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Razvoj-solstva/DS-NPVI/Gradiva/Bralna-pismenost-16-11-23/1-del/01_Pozar_Matijasic.pdf

Strategija razvoja Slovenije 2030 str. 26. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MKRR/Strategija-razvoja-Slovenije-2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf

BRALNA pismenost kot izziv in odgovornost / [uredila Tatjana Devjak in Igor Saksida]. – 1. izd., 1. natis. – Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2016. https://www.pef.uni-lj.si/wp-content/uploads/2022/07/Bralna-pismenost_Posvet-PeF-2016.pdf

BRALNA pismenost v vrtcu in šoli. Didaktični primeri [Elektronski vir] / uredili Fani Nolimal in Tanja Novaković; ilustrirala Silva Karim. 2. izd. El. knjiga. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2013. https://www.zrss.si/pdf/Bralna-pismenost-v-vrtcu-in-soli-Didakticni-primeri.pdf

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji iz leta 2011, str. 33. https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2017/09/Bela-knjiga-o-vzgoji-in-izobra%C5%BEevanju-v-RS-2011.pdf

Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018, 4 cilj. https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=RESO91

Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2021–2025, 1.1.2 Jezikovno izobraževanje. https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=RESO123

Beremo skupaj – Nacionalni mesec skupnega branja 8. 9 –7. 10. 2024. https://nmsb.pismen.si/

Raziskujemo Blejski grad in Blejski otok

V okviru dejavnosti dnevnega centra Čopova hiša izvajamo tudi kulturni dan z naslovom Bled z otokom in Blejski grad. Naravna kulisa kraja z jezerom, otokom in grajsko skalo z grajsko stavbo učence očara že na prvi pogled. Večkrat se izkaže, da marsikdo na Bledu še ni bil, še več je takih, ki še niso obiskali Blejskega otoka.

Dan dejavnosti začnemo s Prešernovimi verzi, ki pravijo, da »dežela Kranjska nima lepš'ga kraja, kot je z okolš'no ta podoba raja«. Blejski grad in Blejski otok sta dve izmed najlepših kulturnih znamenitosti v Sloveniji. Organizacija kulturnega dne za učence na teh lokacijah lahko ponudi bogato izobraževalno izkušnjo, ki temelji na medpredmetnem povezovanju, sodelovanju v skupinskih dejavnostih in izboljšuje tudi bralno pismenost med učenci. »Bralna pismenost je ena od sestavin pismenosti: poleg branja vključuje še poslušanje, govorjenje in pisanje.« (Požar Matjašič, 2023)

Po kratkem uvodu in predstavitvi programa se napotimo na Blejski grad. Za začetno spoznavanje pokrajine si ogledamo kratek film. Nato učence razdelimo v skupine, bodisi po abecednem redu imen ali po datumu rojstva. Učenci se morajo sami postaviti v kolono po pravilnem vrstnem redu. Na ta način dobimo zelo heterogene skupine, ki štejejo po pet članov. Vsaka skupina dobi navodila za delo in zemljevid gradu z označenimi lokacijami nalog. Delo poteka v odprtem krogu. Učenci si sami izberejo vrstni red reševanja nalog in sami razpolagajo z dogovorjenim časom. Na gradu učencem pripravimo devet nalog. Vsaka od nalog se skriva na posebnem mestu, ki je označeno tudi na zemljevidu. Ko učenci najdejo kuverto z določeno nalogo, najprej preberejo vsebino in vprašanja. V bližini je tudi rešitev naloge. Pri nekaterih nalogah gre za logično sklepanje, pri drugih je treba poiskati odgovor, ki je zapisan nekje blizu. Bralna pismenost igra pomembno vlogo, saj mora vsak član skupine razumeti in prispevati k razpravi ter reševanju nalog. Skupinsko delo razvija tudi socialne veščine, kot so empatija, potrpežljivost in spoštovanje različnih mnenj. S sodelovanjem vseh članov skupine učenci poskušajo najti pravilen odgovor, ki ga zapišejo na učni list. Vsaka kuverta poleg naloge skriva tudi eno črko. Ko najdejo vseh devet črk, iz njih sestavijo čim daljšo besedo. Možno je sestaviti besedo iz vseh devetih črk, ki se navezuje na Bled, in o kateri se potem tudi pogovorimo. Po koncu te dejavnosti odgovore preverimo in razjasnimo morebitne dileme.

Na gradu je tudi grajska tiskarna, kjer si lahko ogledamo prikaz tiska na repliki Gutenbergovega tiskarskega stroja. Že pri reševanju nalog na spodnjem grajskem dvorišču so učenci naleteli na spominsko ploščo Primožu Trubarju in spomnimo se, kaj smo že izvedeli o njem in kakšno povezavo ima s samim gradom. Seveda ne moremo mimo omembe Abecednika in Katekizma.

Foto: Urša Kavalar Pobegajlo

Foto: Urša Kavalar Pobegajlo

Blejski grad je ob lepem vremenu idealna lokacija za opazovanje pokrajine. V pomoč sta nam zemljevid in kompas. »Poleg sporočilne vloge imajo zemljevidi tudi orientacijski pomen. Bralno pismen človek mora poleg izrazov levo, desno, naprej, nazaj, gor in dol razumeti tudi pomen izrazov severno, južno, vzhodno in zahodno. Na ta način geografija razvija posebno pismenost, ki bi jo ob bralni, naravoslovni in matematični lahko imenovali prostorska pismenost. Branje raznovrstnih zemljevidov, tako splošnih kot tematskih, omogoča razvijanje vseh stopenj bralne pismenosti – od zbiranja informacij do ovrednotenja oblike in vsebine.« (Lipovšek Lenasi, 2010). Določimo strani neba, orientiramo se v pokrajini in poimenujemo gorovja, gore, planote, kotlino, naselja. Učenci opazujejo in opisujejo pokrajino tudi s pomočjo makete reliefa, ki je predstavljen v grajskem muzeju.

Ob obisku grajskega muzeja učenci slišijo tudi nekaj legend, povezanih z gradom in Bledom. V eni od vitrin je razstavljena sponka rajske ptice, ena najlepših najdb z območja Bleda, iz 6. st. n. št. Gre za del ženskega nakita v obliki pava. Pav, prelestna ptica, ki živi v rajskem vrtu, je simbol izvira življenja in hkrati bogastva. Rajska ptica je tudi simbol Bleda. Učenci razmišljajo, kje so jo v tem dnevu že videli. Kasneje s pomočjo navodil izdelajo svoj obesek rajske ptice in preberejo tudi zgodbo o tem, kako ti rajska ptica polepša dan.

Dan dejavnosti nadaljujemo z vožnjo s pletno na Blejski otok. Učenci imajo priložnost uživati v naravnih lepotah Blejskega kota in o tem, kaj so opazili, pripovedujejo drug drugemu. Opazujejo tudi delo čolnarja-pletnarja

Foto: Urša Kavalar Pobegajlo

in ga lahko kaj vprašajo. Ko prispemo na otok, je naloga učencev, da preštejejo stopnice, ki vodijo od pristana do vrha otoka. Zakaj jih je ravno toliko? Ja, za to je zaslužen povodni mož, ki živi v jezeru. Niste vedeli? Ime mu je Sluzoslav. Kaj pravite, kako je bil videti? Učenci pravijo, da je bil grd, sluzast, umazan, nepočesan, gubast, imel je dolge nohte in črno za njimi, nepočesane lase, s katerih so mu visele alge, bil je zelen, v žepu je imel kakšno ribo . . . Si ga že lahko predstavljate? In tako nadaljujemo našo zgodbo . . . V otoški cerkvi je tudi čisto poseben zvon, to je zvon želja, ki popotnikom izpolnjuje skrite želje. Seveda tudi o tem zvonu obstaja legenda, ki smo jo povedali že na gradu in jo zdaj učenci obnovijo. In končno je napočil čas, da tudi sami napišejo legendo, in sicer o nastanku Blejskega jezera. Hm, ali ni ledeniškega nastanka? Seveda je, vendar o nastanku jezer vedno govorijo tudi legende. Učenci se ponovno razdelijo v skupine in dajo domišljiji prosto pot. Dopolnjujejo se pri razvijanju idej in pisnem izražanju. Nastajajo zanimive zgodbe, v katerih so glavni junaki zmaji, vile, princese, zvezde, kralji, pa tudi kakšen enooki velikan se znajde med njimi. Vsaka skupina tudi predstavi svojo zgodbo. V šoli lahko legende zberejo, jih ilustrirajo in jih izdajo v knjižni obliki.

Foto: Urša Kavalar Pobegajlo

Včasih se povzpnemo na vrh otoškega zvonika, kjer je na ogled velika nihajna ura. Pri vzpenjanju po stopnišču beremo misli, povezane s časom. Vsak učenec si izbere najljubšo, jo kasneje razloži ter pove, zakaj si je izbral ravno to. Tisti najbolj ustvarjalni napišejo še svojo misel o času.

Za konec še dopolnimo učni list. Učni list je zasnovan nekoliko drugače, saj razen naslova Bled na njem ni drugih besed. Na eni strani je prostor, kamor učenci napišejo odgovore s skupinskega dela na gradu in legendo, ki so jo sestavili na otoku. Na drugi strani je nekaj fotografij, ki se nanašajo na Bled (grad, jezero, otok, kremšnita, pletna, Arnold Rikli). Ob vsaki sliki morajo učenci sami zapisati nekaj podatkov, ki so si jih zapomnili. Med seboj sodelujejo, se dopolnjujejo in si tudi izmenjavajo vtise. Na tak način skupaj ponovimo vse tisto, kar smo doživeli v enem dopoldnevu. Sprehodimo se okrog otoka, pogledamo, če nas je prišel obiskat kakšen som (uuuu, kako je velik in kakšne brke ima), in poiščemo pravo pletno. Vsaka ima svoje ime in mi smo si seveda zapomnili, da je naša Špela. Polni novih vtisov in bogatejši za nova spoznanja odhajamo proti domu.

Čisto mimogrede smo na kulturnem dnevu brali, poslušali, se pogovarjali in tudi pisali, skratka razvijali bralno pismenost in mogoče tudi koga prepričali, da bo doma prebral še kakšno zgodbo.

Uršula Kavalar Pobegajlo,
učiteljica v CŠOD

Viri:

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030. 2023. Požar Matjašič N., (ur.). Ljubljana, spletna izdaja. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Razvoj-solstva/DS-NPVI/Gradiva/Bralna-pismenost-16-11-23/1-del/01_Pozar_Matijasic.pdf

Bralna pismenost in geografija. Igor Lipovšek Lenasi. ZRSŠ 2010; str. 4. https://www.zrss.si/bralnapismenost/files/BP_ucni_jezik_clanek_LipovsekLenasi.pdf

Spodbujanje bralne pismenosti v CŠOD Dnevnem centru Čopova hiša

V slikoviti pokrajini pod Karavankami se je rodilo veliko pomembnih Slovencev, ki so zaznamovali naš narod. Med najbolj slavnimi so France Prešeren, Matija Čop, pisatelja Franc Saleški Finžgar in Janez Jalen in čebelar Anton Janša. Rojstne hiše prvih štirih mož so bile preurejene v muzeje, na Breznici pa stoji tudi replika Janševega čebelnjaka. Prešernova, Čopova, Jalnova in Finžgarjeva rojstna hiša ter Janšev čebelnjak so povezani v Pot kulturne dediščine Žirovnica, ki velja za eno izmed najstarejših in najbolj obiskanih tematskih poti pri nas. V Čopovi hiši ima svoje prostore tudi Dnevni center CŠOD, v sklopu katerega Pot kulturne dediščine vsako leto obišče več tisoč učencev. V tem prispevku bodo predstavljeni trije praktični primeri za spodbujanje bralne pismenosti pri učencih, ki na omenjeni poti spoznavajo življenje in delo velikih mož.

»Bralna pismenost je stalno razvijajoča se zmožnost posameznika in posameznice za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, kritično razumevanje prebranega in bralno kulturo. Zato je temelj vseh pismenosti in je ključna za razvijanje posameznikovih sposobnosti ter njegovo uspešno delovanje v družbi« (Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti 2019–2030, str. 9). V strategiji je zapisano, da je branje samo ena izmed sestavin bralne pismenosti. Ta zajema tudi poslušanje, govorjenje in pisanje.

Luke in Peters (1997) cv. Agelii Genlott, Grönlund (2013) izpostavljata prakse, ki jih mora osvojiti vsak otrok, da lahko postane dober bralec: najprej se mora naučiti brati besedna gesla, kasneje mora znati sestavljati, preoblikovati in razumeti besedila ter jih kritično analizirati.

Pot kulturne dediščine največkrat obiščejo učenci od 6. do 9. razreda. Glavni cilji kulturnega dneva Po poti kulturne dediščine so, da učenci:

- spoznajo življenje in delo naših velikih rojakov,
- razumejo, kako so zaznamovali slovenski narod, oz. zakaj so za nas pomembni,
- spoznajo kulturno dediščino krajev pod Stolom,
- primerjajo način življenja nekoč in danes.

Dan pogosto začnemo v Čopovi hiši, kjer je tudi spominska soba z razstavo o življenju tega znamenitega bibliotekarja in literarnega kritika. Kadar učence vprašamo, kaj že vedo o Matiji Čopu, pogosto dobimo odgovor, da je bil Prešernov prijatelj in da je utonil v reki Savi. Kaj dosti več predznanja pa učenci nimajo. Razstava, ki vsebuje ogromno informacij o literatu, je odličen poligon za spodbujanje bralne pismenosti in kritično vrednotenje prebranega besedila. Življenje in delo Matije Čopa pogosto obravnavamo tako, da učence razdelimo v več skupin, kjer je vsaka zadolžena za analizo določenega dela besedila na razstavi (npr. Rojstvo in otroštvo, Prijateljevanje s Prešernom, Poklicna pot itd.). Vsaka skupina mora iz prebranega besedila izluščiti vsaj tri bistvene informacije, ki po njihovem mnenju predstavljajo srčiko prebranega besedila. Učenci lahko skupaj določijo tudi eno informacijo, ki se jim je zdela najbolj zanimiva, oz. jih je najbolj presenetila. Po ogledu razstave se skupine pripravijo na poročanje, kjer sošolcem predstavijo svoje ugotovitve. Ugotovitve sošolcev si učenci zapišejo na učni list (v obliki miselnega vzorca ali alinej). Učitelj je v tem primeru samo usmerjevalec oz. učencem pomaga najti pot do pravih informacij. Učenci se pri tej aktivnosti urijo v razčlenjevanju neumetnostnega besedila in besednem izražanju. Naloga se zdi zelo preprosta, a učenci imajo velikokrat težave z iskanjem bistva. Pečjak in Pirc (2018) v svoji raziskavi ugotavljata, da kar 45 % četrtošolcev v besedilu ne zna poiskati bistvenih informacij, 20 % učencev ne zna narediti obnove, 65 % vključenih v raziskavi pa je imelo težave pri izdelavi povzetka.

Razstava v Čopovi hiši (foto: Urban Križaj)

Tudi Finžgarjeva rojstna hiša ima prostor, kjer je razstava o pisateljevem življenju. Ker je na panojih veliko slikovnega gradiva, se spoznavanja pisateljevega življenja v tem primeru lotimo z metodo »fotolova«. Oblika dela je v tem primeru individualna, saj vsak učenec dobi en slikovni detajl, ki je na razstavi. Naloga učencev je, da detajl najprej poiščejo na razstavi, v nadaljevanju pa morajo ugotoviti, kaj sličica, ki so jo imeli v rokah, sploh predstavlja. Ker je večina slik na razstavnih panojih opremljenih z opisi, vsak učenec sam najde odgovor, oziroma sam odkrije zanimivost iz Finžgarjevega življenja. Ko vsi učenci najdejo svoje slike, se zberemo na dvorišču domačije ali v hiši. V lepem vremenu pred domačijo naredimo krog. Vsak učenec svojim sošolcem pokaže detajl, ki ga je moral poiskati na razstavi, nato pa vsem tudi pove, kako je detajl povezan s pisateljevim življenjem. Pri metodi fotolova so učenci običajno zelo motivirani za delo, saj se jim zdi iskanje zelo zabavno. Vsak, ki svojo sličico najde na razstavi, z veseljem poroča o prebranem. Na ta način lahko spodbudimo motivacijo za branje, ki jo sestavljata kompetentnost in interes za branje (Pečjak, Bucik, 2004). Omenjeni avtorici v svoji študiji ugotavljata, da je bralna motivacija najvišja pri kompetentnih, dobrih bralcih, najnižja pa pri nekompetentnih oziroma slabih bralcih. Kompetentni bralci branje pojmujejo kot pomembno vrlino, medtem ko nekompetentni bralci branje pojmujejo kot manj pomembno. Metoda fotolova je v tem primeru dobra tudi zato, ker vsaj nekaj besedila preberejo vsi učenci, ne glede na to, kako dobri so v branju in kakšen odnos imajo do branja.

Na poti kulturne dediščine je Prešernova rojstna hiša tista, ki jo učenci najbolj poznajo, pogosto se njenega obiska tudi najbolj veselijo. Učenci imajo izmed vseh v uvodu omenjenih velikih mož največ predznanja prav o našem največjem pesniku, kar pa ni veliko presenečenje, glede na to, da je Prešeren močno prisoten v celotni vertikali našega izobraževalnega sistema. K temu zagotovo pripomore tudi dejstvo, da vsako leto, na dan njegove smrti, praznujemo Prešernov dan. Na kulturnem dnevu si z učenci ogledamo Prešernovo rojstno hišo, v

Učenci med fotolovom v Finžgarjevi rojstni hiši (foto: Urban Križaj)

vasi Vrba pa si ogledamo še pesnikov spomenik, cerkev svetega Marka in vaško lipo. Po koncu ogleda učencem naročimo, naj si izberejo pet ključnih besed, s katerimi bi povzeli ogled Prešernove Vrbe. Učenci jih naštejejo, nato pa dobijo navodilo, da morajo vseh pet besed uporabiti v pesmi. V skladu s Strategijo za spodbujanje bralne pismenosti (2023) je kreiranje in pisanje novih (umetnostnih) besedil eden izmed najvišjih ciljev, ki naj bi ga učenci dosegli. Z izborom ključnih besed si učenci delno tudi že določijo temo, o kateri bodo pisali. Največkrat si izberejo ključne besede, kot so: France Prešeren, Julija, cerkev itd. Večina učencev se izziva sprva ustraši, vendar se na koncu skoraj vedno izkaže, da veliko mladih v sebi skriva vsaj kanček nadarjenosti za pisanje pesmi. Ko učenci pesmi napišejo, nastopi čas, da nekaj pesmi tudi preberejo pred razredom. Zanimivo je, da učenci z veseljem prisluhnejo stvaritvam svojih sošolcev. Na koncu vse, ki pesem preberejo, nagradimo z močnim aplavzom.

Urban Križaj,
učitelj v CŠOD

Viri:

Agelli Genlott, A., Grönlund, A., 2013. Improving literacy skills through learning, reading and writing: The iWTR method presented and tested. Computers and Education, 67, str. 98–104. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0360131513000857

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030. 2023. Požar Matjašič, N., (ur.). Ljubljana, spletna izdaja, 34 str. URL: https://www.zrss.si/pdf/strategija_bralna_pismenost.pdf

Pečjak, S., Bucik, N., 2004. Bralna motivacija učencev v osnovni šoli. Psihološka obzorja, 13, 4, str. 33–54. URL: http://psiholoska-obzorja.si/arhiv_clanki/2004_4/pecjak_bucik.pdf

Pečjak, S., Pirc, T., 2018. Iskanje bistva in povzemanje neumetnostnih besedil pri učencih 4. razreda osnovne šole. Jezik in slovstvo, 63, 1, str. 101–112. URL: http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-8LY8TN5G

Ciciban teče v zeleni dan

CŠOD Lipa leži na obrobju Bele krajine. Večinoma so obiskovalci mlajši osnovnošolski učenci. Smotrno je, da spoznajo in usvojijo značilnosti pokrajine in »očeta« Cicibana Otona Župančiča ter njegove otroške pesmi in uganke. Vse pogosteje zaznavamo nepoznavanje Župančičevega junaka Cicibana in njegove pesniške zbirke Mehurčki. Glede na to, da gre za delo, ki je zaznamovalo številne generacije cicibanov, je prav, da se tudi moderni otroci seznanijo s tem. Bližnja okolica doma ima v neposredni bližini svojstveno zeleno površino z vrtačami in visokimi belimi brezami, ki dajejo pokrajini poseben pečat.

Celotna učna vsebina je skrivnostna, saj učenci ne vedo vnaprej, kaj jih čaka in kje bodo izvajali dejavnosti. Udeleženci ne izvejo naslova in vsebine učne aktivnosti. Navodila dobijo samo glede osebne opreme in zbornega mesta. Sproti spoznavajo nove pesmi, pojme in naloge ter iščejo skrite oblike ob pomoči slikovnega in opisnega gradiva, ki jim da namige za uspešno izvajanje nalog. Vsaka naloga je novo presenečenje. Ves čas je prisotno nenehno prehajanje iz ene aktivnosti v novo, drugačno, ki razkrije delček sestavljanke.

Začetek dejavnosti je na bližnjem igrišču, kjer se učenci razgibajo ob gibalnih vajah Fit Lipe (likovna predloga) in lastnih vajah. Po predstavitvi drevesa lipe jo učenci poiščejo in si ga ogledajo. Prisluhnejo kratki predstavitvi značilnosti Bele krajine in drevesa, po katerem naj bi pokrajina dobila ime. Po recitaciji pesmi »Da mi biti je drevo« poiščejo breze v okolici doma. S pomočjo recitacije pesmi »Zakaj so breze bele?« spoznajo lastnosti drevesa. Opozorjeni so na varno gibanje po neravnem terenu. Učenci raziskujejo okolico doma in iščejo nenavadne naravne in umetne pojave. Opazijo nenavadni udrtini in spoznajo kraški pojav vrtačo in poročajo o

Foto: Sabina Stopar

Foto: Sabina Stopar

videnem. Lokacija nadaljnjih aktivnosti je na klopeh na dnu vrtače. Pri uvodnem pihanju mehurčkov in recitaciji pesmi Otroci spuščajo mehurčke je v pomoč učiteljica spremljevalka. Ta se sprehaja med otroki in jim omogoča, da spuščajo mehurčke ob recitaciji pesmi. Ob koncu recitacije se vstanejo in poskušajo ujeti ter počiti mehurčke.

Naslednja naloga ima več korakov. Otroci poiščejo 13 lističev, razporejenih v okolici doma med obema vrtačama, pod smrekami in ob igralih. Medsebojno morajo sodelovati, da preverijo, ali imajo vse. Lističe nato na dnu vrtače razvrstijo po barvi v štiri skupine, kar določa sestavo skupin otrok. Ko so lističi prineseni in razvrščeni, preberejo zapisano in določijo pravilen vrstni red uganke ter njeno rešitev. Skupine so sestavljene glede na število lističev, tako da je v skupini manj otrok, kjer je manj lističev, in obratno. Komur uganjevanje ne uspe, pozneje skupaj uganke preberemo in pojasnimo pravilne odgovore ob zaključku naloge. Nekaterim so uganke znane, drugim so tuje. Le kdo jih je zapisal? Ugibanje avtorja pesmi in ugank izvedejo s pomočjo vsebin v ovojnici, pri čemer so razdeljeni v dve skupini glede na spol. Vsaka vsebuje razrezano sliko, in sicer naslovnice otroške revije Ciciban in naslovnice zbirke Mehurčki in petdeset ugank. Učenci sestavijo sliki in poskušajo

Foto: Sabina Stopar

prepoznati literarnega junaka ali pesniško zbirko, kjer je zapisan avtor. Ob uspešnem dognanju jim učitelj pokaže fotografijo avtorja v mladih letih, ko je pisal pesmi za otroke, ter podobo starejšega gospoda, ki jim je pogosto bolj poznana. Učenci po lastni izbiri vzamejo Župančičevo pesem in jo glasno berejo izbranemu drevesu, travniški cvetlici, majhni živali ... Izberejo pro-

Foto: Sabina Stopar

stor, kjer se dobro počutijo, ki je v učiteljevem vidnem polju ter v paru ali v manjših skupinah recitirajo pesmi. Običajno se po opravljeni nalogi vrnejo in izberejo novo pesem za recitacijo. Tako je omogočen individualen ritem branja.

Preselimo se v notranje prostore doma Lipa, kjer si ogledamo kamišibaj predstavo »Ciciban in čebela«. Pesnijo skupinsko, tako da poiščejo za svoje besede pomanjševalnice in rime in poskušajo pesniti ali zapisati samo besedne zveze. Likovno ustvarjajo iz naravnih in odpadnih materialov na temo Župančičeve pesmi »Na kolenu« in izdelajo papirnatega konjička na palici.

Na kuharski delavnici spoznajo Župančičevo pesem »Mak« in se lotijo priprave makovih kroglic. Družno preberejo recept, tehtajo sestavine, drobijo piškote ter

Foto: Sabina Stopar

Foto: Sabina Stopar

Foto: Sabina Stopar

mešajo vse sestavine, dokler ne dobijo dveh kep testa. Vsak oblikuje svojo makovo kroglico, ki jo skrbno zavije v folijo. Med delom učenci sproti pospravljajo delovni prostor in natančno ločujejo odpadno embalažo v ustrezne zabojnike in umazano posodo na ustrezno mesto. Motivirani so k dodatni previdnosti pri drobljenju piškotov in mešanju, da bi čim več surovin končalo v kroglicah. S trudom in natančnostjo hitro in uspešno uredijo delovni prostor.

Običajno evalvacijo končamo na prostem, pod brezami ali na dnu vrtače. Učenci recitirajo svoje rime, si ogledajo nastale izdelke, se posladkajo z makovo kroglico in poigrajo s konjički.

Učenci so ves čas v pričakovanju novih izzivov in so posledično izredno motivirani. Zaradi njihove starosti je ključno stalno izmenjevanje različnih nalog in jasno podajanje navodil na različne načine. To prepreči, da ne utegnejo razmišljati o tem, kaj bo sledilo, saj so nenehno zaposleni z novimi izzivi. Učenci izboljšajo bralno razumevanje in bralne veščine, kognitivne sposobnosti, razvijejo ročne spretnosti in nenamerno urijo motorične veščine. Spoznajo kraški pojem vrtača in značilnosti bele breze, drevesne vrste, tipične za Belo krajino. Odkrijejo pesnika Otona Župančiča ter se preizkusijo v rimanju in pesnjenju. Pri vseh nalogah so zelo motivirani in uspešni. Likovno-tehniška delavnica je še posebej priljubljena med otroki, ki radi delajo neodvisno in se lahko umetniško izražajo ob širokih navodilih. Največji izziv jim predstavljajo aktivnosti v parih in naključnih skupinah. Kuharska delavnica poteka skupinsko, vendar vsak prispeva svoj delež pod vodstvom učiteljic. Makove kroglice so zelo okusne. Recept učenci odnesejo domov, da jih pripravijo s starši. Izrazi na obrazih otrok povedo vse, odražajo njihov ponos in veselje ob uspehu. Ciciban teče ponosno in razigrano v zeleni dan, obogaten z novimi znanji in izkušnjami.

Sabina Stopar,
učiteljica v CŠOD

Vir:

Župančič, O. (1980): *Mehurčki in petdeset ugank*. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Razvijanje bralne pismenosti pri raziskovanju talnih živali v naravnem okolju

Aktivno raziskovalno učenje v naravnem okolju je del šole v naravi. Pomembno vlogo ima tudi bralna pismenost, ki je osnova vseh drugih pismenosti. Bralna pismenost je nenehno razvijajoča se zmožnost posameznika za razumevanje, kritično vrednotenje ter uporabo zapisanih informacij (Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti, str. 10).

Raziskovanje talnih ali edafskih živali lahko poteka v različnih življenjskih okoljih. Na kakšen način se talne živali raziskuje, je odvisno od dejavnosti, ki jih učitelj izbere. Dejavnosti so odvisne od učnega cilja, ki ga učitelj želi doseči. Cilj, ki si ga zastavi, lahko doseže z različnimi didaktičnimi metodami. Pri raziskovanju talnih živali lahko uporabimo različne metode vzorčenja, nalovljene živali nato opazujemo, jih skiciramo, poimenujemo, uvrstimo v višje sistematske enote, prepoznamo njihove značilnosti, zanimivosti in posebnosti.

Dejavnost Raziskovalna past za živali je učencem zelo zanimiva in pri njej zelo uživajo in se lahko veliko naučijo.

Nastavljanje raziskovalnih pasti za živali

Učencem razložimo, kakšno vlogo raziskovalna past ima, katere pripomočke potrebujemo, kje se jo postavi in kako se jo postavi. V učilnici na prostem poučujem že dvajset let in predvsem moja začetna leta učenja so temeljila na metodi razlage in dajanja navodil.

Na začetku dejavnosti sem učencem razložila, kako nastavimo raziskovalno past, predstavila in pokazala sem jim vse pripomočke za nastavitev pasti. Učenci so v začetku le poslušali, pripomočke pogledali in najpogosteje v gozdu raziskovalno past tudi nastavili. Večina učencev je po moji natančni, dobri razlagi raziskovalno past nastavila pravilno. Vanjo so se talne živali skoraj vedno ujele, kar je bilo za učence največje zadovoljstvo.

Tudi učitelji se učimo vse življenje. Dober učitelj vedno išče, kako bi lahko do nekega učnega cilja prišel na drugačen način, z uporabo drugačnih pristopov. To velja tudi zame. Dolgoletne izkušnje dela v naravnem okolju ti dajo širino, drugačne poglede in pristope za reševanje problemov. Predvsem sem si želela, da bi učenci sami ugotovili, kako se raziskovalna past nastavi in kakšne pripomočke potrebujejo.

Bralno razumevanje strokovnega besedila

Nastavljanje raziskovalne pasti sem zato začela učiti na drugačen način, da učenec sam razmišlja in ugotovi, kako se past nastavi. Vsak učenec najprej dobi kratko strokovno besedilo, ki je zapisano v knjigi Raziskujemo življenje v tleh, na strani 115. V besedilu je zapisano, kako past nastavimo in katere pripomočke pri nastavljanju pasti uporabimo.

Bralno razumevanje vključuje devet gradnikov. Gre za govor, motiviranost za branje, razumevanje koncepta bralnega gradiva, glasovno zavedanje, besedišče, tekoče branje, razumevanje besedila, odziv na besedilo in tvorjenje besedila ter kritično branje (Bralna pismenost. Opredelitev in gradniki, str. 2).

Učence je za branje najprej treba motivirati. Učenci si vzamejo čas in besedilo preberejo v naravnem okolju. Če je treba, ga lahko zaradi razumevanja preberejo tudi večkrat. Po preteku določenega časa lahko učenci, ker gre za strokovno besedilo, tudi vprašajo, kaj pomenijo določene strokovne besede.

Po prebranem besedilu učence združim v naključne skupine. Na osnovi metode razgovora se pogovorijo o tem, kaj so prebrali, kako so zapisane informacije razumeli. Debatirajo o tem, kako bodo na osnovi prebranega besedila raziskovalno past v naravnem okolju nastavili.

Pregled pripomočkov za raziskovalno past ter izdelava skice pasti

Učencem ponudim, da si lahko pripravljene pripomočke za postavitev raziskovalne pasti ogledajo. To jim omogoča, da lahko ob pregledu pripomočkov dobijo še kakšno dodatno zamisel za nastavitev pasti.

Vsaka skupina učencev v banjici dobi dva jogurtova lončka, tri koščke jabolka, v majhni posodici zaprt kis ter lopato. Zraven dobijo še delovni list z navodilom za delo.

Učenci glede na pripomočke, ki jih imajo, in glede na prebrano besedilo narišejo skico pasti. Razmišljajo, se posvetujejo, določijo tudi učenca, ki skico nariše. Po končanem delu skupine govorno predstavijo, kako so si postavitev pasti zamislili. Moja vloga kot učitelja je, da ves čas opazujem njihovo delo, njihovo komunikacijo, zastavljam vprašanja skupini, usmerjam njihovo delo z namigi in odgovarjam na njihova vprašanja. Najpogosteje na vprašanja učencev odgovorim z novim zastavljenim vprašanjem, ki poveča njihovo radovednost in kritično razmišljanje. Po narisani skici sledi postavitev pasti, ki jo v naravi običajno pustimo vsaj dva dni.

RAZISKOVALNA TALNA PAST

Ime skupine: _____

V gozdni prsti, v listnem odpadu živijo živali, ki imajo v gozdu pomembno vlogo. Med sabo se razlikujejo, zato spadajo v različne **skupine.** Prehranjujejo se z različno hrano, živijo različno dolgo. Te živali lahko, da jih bolje spoznamo, tudi **ulovimo.**

NAVODILO ZA DELO

V banjici imate pripomočke za izdelavo raziskovalne talne pasti. Poglejte jih in jih poimenujte. V pravokotnik spodaj narišite ***skico***, kako bi te pripomočke uporabili za izdelavo raziskovalne pasti; pomagajte si s prebranim strokovnim besedilom.

Raziskovalno talno past boste po narisani skici tudi postavili!

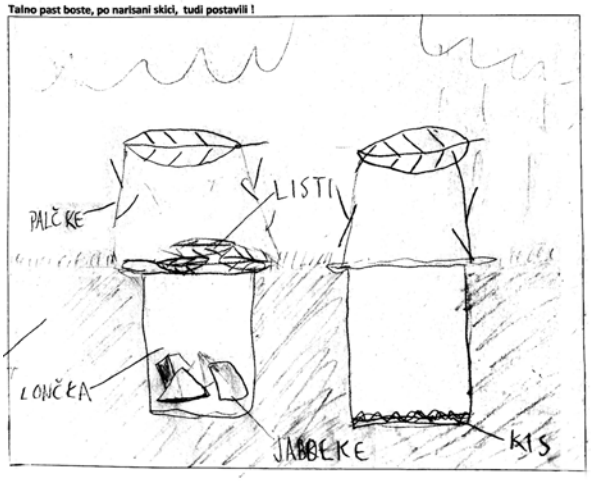
Delovni list: Raziskovalna talna past

Kako razumevanje besedila, motiviranost za branje, kritično branje … vplivajo na pravilno nastavitev pasti

V strokovnem besedilu je med drugim zapisano, da jogurtov lonček ali kak drug večji plastični lonček zakopljemo v prst ali steljo do roba, ga obsujemo s prstjo, damo vanj vabo, ga prekrijemo z lubjem ipd., še zlasti v primeru, ko pričakujemo padavine (Jazbec, R. et al., 1991). Če so učenci v skupini vsi dobro bralno pismeni, da tekoče berejo, da razumejo prebrano, potem pravilno narišejo skico in pravilno postavijo raziskovalno past (slika 1).

Če so v skupini učenci, ki slabše berejo, si lahko besedilo različno razlagajo, skice ne narišejo pravilno, tudi pasti ne postavijo tako, kot piše v strokovnem besedilu. Ni pa nujno. Žal natančnih analiz glede tega nimam narejenih, ker pri delitvi učencev v naključne skupine ne preverjam, kakšni bralci so. Glede na moje izkušnje približno polovica skupin pravilno skicira in postavi past, polovica pa ne. Če skica ni pravilno narisana, jim dovolim, da prav takšno raziskovalno past, kot so jo narisali, postavijo. To je za njih izziv. Na koncu skico in nastavljeno past primerjamo. Tudi v pasti, ki niso bile narejene točno po opisu v strokovnem besedilu, se živali ujamejo, kar je najpomembnejše. Žalostni obrazi otrok, ko jim v začetku nisem dovolila postaviti pasti po skici, ki ni bila pravilno narisana, so me naučili, da mogoče učitelj ne sme vedno vztrajati pri tistem, kar je prav. Iz napak se naučimo največ. Pri branju strokovnega besedila jim je v veliko pomoč tudi naravno okolje. Že ko v besedilu preberejo *lonček zakopljemo v steljo ali prst do roba* (Jazbec, R. et al., 1991), se lahko mimogrede ozrejo in razmišljajo, kaj bi stelja bila. Zaradi tega imajo tudi boljšo predstavo. Včasih jih zmede tudi to, da jim dam dva jogurtova lončka ter tri koščke jabolka in kis. Uspešni so tisti učenci, ki stvari povežejo. Povežejo prebrano besedilo in pripomočke. Postaviti morajo dve talni raziskovalni pasti, v katerih sta dve različni vabi (slika 2).

Bralna pismenost je zmožnost razumeti, uporabljati in razmišljati o pisnih besedilih, da bi dosegli lastne cilje, razvili svoje znanje ter potenciale in učinkovito sodelovali v družbi (Grosman, 2006, str. 9). Po končani dejavnosti se z učenci pogovorimo, da je pomembno pravilno prebrati strokovno besedilo, da je pomembno, da razumejo, kaj preberejo. Pogovorimo se tudi o tem, kako se pravilno nastavijo raziskovalne pasti. Učenci

Slika 1: Skica raziskovalne talne pasti

Slika 2: Raziskovalna talna past

tudi povedo, kje v besedilu so imeli pri razumevanju težave, to skupaj razložimo ter jih odpravimo.

Zaključek

Bralna pismenost je za aktivno učenje v naravnem okolju zelo pomembna. Pomembno je tudi to, da se učenci učijo sami, razmišljajo sami. Učitelj je samo mentor, ki jih usmerja. Pri takem učenju seveda delajo napake, a se iz njih največ naučijo. Na tak način, kot sem prikazala to dejavnost, lahko z uporabo bralne pismenosti, izpeljemo tudi druge dejavnosti.

Jasmina Hudrap, *učiteljica v CŠOD*

Viri:

Bralna pismenost. Opredelitev in gradniki. Zavod republike Slovenije za šolstvo. Spletna izdaja. 2022. Ljubljana, 2 str. Dostopno na naslovu: https://www.zrss.si/pdf/Bralna_pismenost_gradniki.pdf

Gril, J. et al. 2022. Danes raziskujemo zunaj, priročnik za dejavnosti v naravi. Center šolskih in obšolskih dejavnosti. Ljubljana, 56–58 str.

Grosman, M. 2006. Razsežnosti branja: za boljšo bralno pismenost. Karantanija. Ljubljana. 9 str.

Jazbec, R. et al. 1991. Raziskujmo življenje v tleh. Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport. Ljubljana. 115 str.

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030. 2023. Zavod republike Slovenije za šolstvo. Spletna izdaja. 2023. Ljubljana, 10 str. Dostopno na naslovu: http://www.zrss.si/pdf/strategija_bralna_pismenost.pdf

Od domske knjižnice do dramatizacije Petra Klepca

Bralna pismenost je veščina, s katero posameznik razume, kritično vrednoti in uporablja pisne informacije. Je vseživljenjska zmožnost, ki se ves čas razvija, nadgrajuje in ob nezadostni vaji tudi upada. To je osnova za druge pismenosti (npr. naravoslovne, digitalne, matematične ipd.) in je ključnega pomena za posameznikovo vključevanje in delovanje v družbi. Kot naštevajo avtorji *Bralne pismenosti*, vključuje motiviranost za branje, razumevanje in kritično vrednotenje prebranega, govor in besedišče ter tvorjenje besedil (Kerndl idr., 2022). Neločljiv pojem pri bralni pismenosti je tudi bralna kultura, definira branje kot vrednoto in motivira posameznika za branje. V šolah se za bralno kulturo (in pismenost) skrbi – poleg rednega pouka in vsakodnevnega dela – z raznimi besedili prek šolskih knjižnic, kulturno-umetniške vzgoje, bralnih značk itd.

V CŠOD je v ospredju terensko delo, a hkrati tudi tu krepimo bralno pismenost. Učenci to počnejo že s prihodom v dom z branjem urnikov ali jedilnikov; z branjem zemljevidov in navodil pri orientacijskem teku in pri vremenoslovju, med rabo določevalnih ključev in drugih knjižic pri naravoslovnih vsebinah za določanje npr. talnih živali, stopinj gozdnih živali, drevesnih vrst ter med iskanjem različnih podatkov ter mnogih drugih aktivnosti, ki v večji ali manjši meri vključujejo branje, iskanje podatkov ter njihovo razumevanjem – z vsem naštetim se vadi bralna pismenost.

V CŠOD Fara poleg navedenih aktivnosti spodbujamo tudi branje, saj imamo domsko knjižnico, s katero podpiramo bralno kulturo. Na knjižni omari čaka učence kup poljudno-znanstvenih in leposlovnih knjig in zbirka različnih revij (npr. Pil, Gea, National Geographic, Ciciban, Solnica). V šolskem letu 2023/24 smo prek donacij knjižnice Mirana Jarca Novo mesto knjižno omaro posodobili z leposlovjem za večinoma mlajše učence (1. triado OŠ) ter z nekaj leposlovnimi deli za starejše osnovnošolce. Učencem so knjige na voljo ves čas bivanja, največ jih uporabljajo med počitkom, pred spanjem ali med prostim časom.

Slika 1: del domske knjižnjice

Ena izmed aktivnost, ki bolj usmerjeno krepi bralno pismenost, bralno kulturo[1] in z njo povezano kulturno-umetniško vzgojo je (dramska) priredba zgodbe o Petru Klepcu. Na hodniku med sobami imamo že nekaj let stripovsko obliko zgodbe o Petru Klepcu - Perotu. Strip je posebna oblika literature, kjer bralci prek sosledja slik »berejo« in sestavljajo zgodbo ter s tem krepijo razumevanje nekoliko drugačnega bralnega koncepta (tj. iz vizualnih podob z minimalnim besedilom v oblačkih se sestavlja zgodba). Stripovske vinjete, ki prikazujejo

1 Bralna kultura je eno izmed področij kulturno-umetniške vzgoje.

življenje šibkega Petra Klepca, njegovo srečanje z vilo, ki mu podari čudežno moč in pregon Turkov iz doline reke Kolpe, so podkrepljeni z besedilom pod stripom, ki ga učenci preberejo. Obravnava besedila je seveda odvisna od starosti učencev, npr. vrtčevskim otrokom predstavimo zgodbo le prek slik, otroci prek vodenega pogovora pripovedujejo ob slikah. Večkrat se zgodi, da učence bolj pritegnejo slike, zato je branje ali glasno pripovedovanje (enega ali več učencev) potrebno. Z učenci se nato o prebranem stripu pogovorimo: učenci povzamejo zgodbo, določijo glavne osebe, dogajalni čas in prostor (ki ga povežejo z znanjem o kulturni in zgodovinski dediščini Kostela) ter o prebranem izrazijo svoje mnenje. Zgodovinsko podlago o turških vpadih v Kolpski dolini dobijo učenci med večernim pohodom po vasi in okolici ali med predstavitvijo življenja v Kostelu nekoč, tj. med eno izmed dveh aktivnosti, ki jih tedensko izvajamo za šole. Učence še vprašamo, kakšen bi bil sodobni Peter Klepec, kako bi živel, proti komu bi se boril, s čimer aktiviramo višje taksonomske ravni branja in vrednotenja besedila ter hkrati zgodbo približamo učencem in jih uspešneje motiviramo za drugi del aktivnosti, ki je dramatizacija zgodbe.

Slika 2: Strip o Petru Klepcu

Dramatizacijo učenci pripravijo v skupinah. Vsi člani skupine morajo sodelovati pri pripravi. Časovna omejitev dramatizacije in priprave nanjo je odvisna od starosti in velikosti skupine ter dolžine bivanja v CŠOD Fara ter časa, ki ga imamo na razpolago. Velikokrat zgodbo predstavimo med usmerjenim prostim časom ali po zajtrku, nato pa imajo učenci za pripravo in vajo igre/skeča nekaj časa (v idealnih razmerah sta to vsaj odmora po kosilu in večerji). Predstavitve so ali kot večerna animacija ali v enem izmed prihodnjih daljših odmorov po kosilu. Če gre za večerno animacijo, potem je časa za predstavitve dramatizacije dovolj, zato se držimo časovne omejitve vsaj pet minut za eno predstavo. Za pripravo dramatizacije jim damo okvirna navodila o dolžini njihove dramske predstavitve (ki je odvisna od razpoložljivega časa), vsebini (lahko gre za dramsko uprizoritev zgodbe ali pa se zgodba aktualizira, spremeni se žanr, konec, dodajo se osebe in nastopajoči) in rabi rekvizitov ter izdelavi scene (največkrat uporabijo oblačila iz kovčka, stole in mize ter rjuhe iz sob). Dosedanje izkušnje so pokazale, da učenci z nekaj vzpodbude radi delajo dramatizacije. Nekaj motivacije in usmerjanja je občasno potrebno pri usklajevanju, določitvi dela in vlog ter sklepanju kompromisov znotraj skupine med samo pripravo igre. Dramatizacije največkrat vsebinsko vključujejo osnovno zgodbo ali rahle spremembe (npr. Peter prinese vili klobuk in kremo za sončenje), pojavil se je tudi Klepec, ki se je – aktualizirano – boril na ukrajinsko-ruski fronti ali pa je bil naravovarstvenik, ki se je boril proti plastičnim odpadkom v reki Kolpi. Zaradi velikosti skupin in števila učencev dobijo svoj »glas« tudi druge osebe (npr. več je pastirjev in njihovega dialoga), žanrsko občasno zgodbe prerastejo v tragikomedije (vila in Peter se zaljubita, ampak na koncu ga vila zapusti), komedije (Peter je glavni frajer v Kolpski dolini) ali akcijske uprizoritve (bitke na frontah ali med pastirji). Kar nekaj uprizoritev je tudi takšnih, da nekdo ob strani na glas pripoveduje zgodbo, drugi pa igrajo »nemo igro«. Občasno se zgodi, da nekaj učencev noče nastopati, zato takšne spodbudimo, da sodelujejo pri igri kot pantomimiki, statisti ali scenografi ipd. Večkrat zaradi časovne stiske omejimo predstavitve le na nekaj minut in učencem damo navodila, da naj pripravijo skeč. Hkrati je pri velikih skupinah in tridnevni šoli v naravi izvedba otežena ali celo nemogoča, saj je prioriteta učiteljev spremljevalcev izvedba drugih dejavnosti.

V prihodnje bi želeli izpeljati daljšo različico priprave dramatizacije, kjer bi se učenci prvi dan seznanili z zgodovino kraja in zgodbo o Petru Klepcu, drugi dan in tretji dan bi sestavljali dramatizacijo, ustvarjali rekvizite in sceno, četrti večer pa bi bil namenjen izključno predstavitvam. To seveda pomeni večji izziv ne le za učence, temveč tudi za ekipo učiteljev doma Fara.

Špela Mosbruker, *učiteljica v CŠOD Fara*

Viri:

Kulturno-umetnostna vzgoja. Pridobljeno 8. 6. 2024 s https://www.gov.si/teme/kulturno-umetnostna-vzgoja/

Bralna pismenost in bralna kultura. Pridobljeno 8. 6. 2024 s https://www.gov.si/teme/bralna-pismenost-in-bralna-kultura/

Kerndl, M., Mršnik, S., Novak, N. idr. (2022). *Bralna pismenost in gradniki.* Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 6. 6. 2024 s https://www.zrss.si/pdf/Bralna_pismenost_gradniki.pdf

Zlata bukev

V deželo je prišla jesen in s seboj prinesla lončke, polne svojih najljubših barv. V gozdu je završalo. Drevesa in grmi so hiteli izbirati svoje najljubše odtenke. Hrasti so se odeli v oranžno rjavo, ruj je žarel rdeče, breze in gabri pa so se skoraj stepli za zlato rumeno. Nekatera drevesa se niso mogla odločiti in so nase zlila barve iz vseh lončkov. Le smreke in bori se niso zmenili za vso to norišnico. Ostali so zvesti svoji zeleni barvi, z njihove strani pa je bilo slišati celo pripombe v zvezi s hitro modo in pretiravanjem.

V gozdu je živel tudi mali škrat Zlatko. Zelo rad je imel jesen, saj sta s prijateljem Binkom imela toliko dela. Mušnicam sta zbrisala pike, vevericam skrivala že nabrane lešnike, medvedu na glavo metala kostanjeve ježice in se zakopala v listje, da bi na sprehodu prestrašila nič hudega slutečo sosedo.

Toda prijatelj je zbolel in malemu škratku je bilo dolgčas. Vragolije so zabavne, če jih počneš v družbi, zdaj pa je bil sam. Ves dan se je prekladal zdaj sem zdaj tja, nazadnje pa splezal na stari hrast ter z glavo navzdol bingljal z veje. Po vejah sta skakljala tudi dva polha.

»Komaj čakam!« se je veselil prvi. »Le enkrat na sedem let pride noč, ko zažari zlata bukev in nasuje čarobni žir. Če poješ enega, pokaš od energije in zdravja. A greva?«

»Takoj, samo še rep si razčešem!« mu je odgovoril drugi polh.

»Daj pohiti, daj! Spet bova zadnja!« je bil prvi že rahlo nestrpen.

Čez nekaj trenutkov je prek škratka Zlatka zdirjalo osem malih nožic, dva repka pa sta ga ošvrknila po nosu, da je moral trikrat kihniti. Zlatko se je zamislil: »Hmm, zlata bukev, čarobni žir? Ponoči? Mogoče pa bi žir pomagal tudi mojemu prijatelju, da bi prej ozdravel.«

»Počakajta! Tudi jaz grem!« je zavpil, skočil z drevesa in se pognal za polhoma.

Polha sta bila tako hitra, da ju je komaj dohajal. Kostanjeva korenina ga je spotaknila in padel je naravnost v ježice. »Auuu! To pa boliii! Oh, medved, nikoli več ti ne bom metal ježic na glavo, obljubim.«

Ko se je Zlatko končno pobral in otepel ježice, sta se polha že izgubila med drevesi.

»Oh, ne!« je zastokal. »Zdaj mi bosta pa še ušla! Hitro! Za njima!«

Tekel je, kar so ga nesle noge, nenadoma pa: »Buuuu!!« Iz kupa listja sta predenj skočila skrita polha.

Zlatko je od strahu zakričal in skočil v zrak. Bled kot stena in s tresočim glasom je okregal polha: »Kako moreta, lahko bi mi odpovedalo srce! Le kje sta se tega naučila!«

»Od tebe! Saj ti tako strašiš sosedo. A ni super!?« sta se smejala polha.

Škrat si je popravil kapico in nekaj zamomljal.

Skupaj so kmalu prišli do jase, kjer se je zbralo že lepo število polhov, divjih prašičev in ostalih ljubiteljev žira. Slišati je bilo pritajene glasove in šepetanje, vsi so bili v pričakovanju. Sonce se je počasi poslovilo in na nebu so zažarele prve zvezde.

»Začenja se!« je nenadoma kriknil najstarejši polh.

In res.

Po koreninah mogočne bukve na zgornjem robu jase so zasvetile drobne lučke in se počasi vzpenjale po deblu navzgor in zaplesale v krošnjo. Žareča svetloba se je razlila po celotnem drevesu, pozlatila vse veje in vse liste, okolico in toplo pobožala obraze vseh zbranih. Vsi so zadrževali dih, ko pa se je z vej zlate bukve vsulo na tisoče plodov, so se številne živali zapodile pod veje. Ko so bile polne vse male in velike košare, koški in vsi žepi, pa je eden izmed polhov pomahal s piščaljo in zaklical:

»Zdaj pa vsi na pleeees!!«

Poskočni zvoki piščali so dvignili na noge že nekoliko utrujene živali. Polhi so si podali tačke in zarajali okrog bukve. Okoli njih so se nerodno zazibale tudi divje svinje, pridružilo pa se jim je še nekaj veveric. Tudi Zlatko je plesal in bi plesal do jutra, če ga ne bi bukev objela s svojimi zlatimi vejami, ga položila na mehko listje in zazibala v sanje.

Naslednje jutro ga je zbudilo vreščanje šoje. Prvi hip ni vedel, kje je. Zatipal je polne žepe in potegnil ven bukov žir. »Čarobni žir!« Planil je pokonci in tekel, kar so ga nesle noge. Ustavil se je šele pri malih lesenih vratih pod koreninami hrasta.

»Binko, Binko!« je vpil in tolkel po vratih. Odprla je Binkova mama. Škrat je na hitro pozdravil in planil naprej. »Binko, hitro, pojej tole!« Prijatelj je prežvečil trda semena in po zadnjem grižljaju zdrav skočil na noge. Nasmejana in razigrana sta mimo začudene mame stekla ven. Na stezi do potoka sta prehitela sosedo. Tokrat je nista prestrašila. Lepo kulturno sta zažvrgolela: »Dober dan, gospa soseda,« ona pa je odprtih ust zrla za njima.

Irena Štangelj Pavlakovič

Strupene gozdne lepotice

Da bi našli strupene cvetlice, ni treba daleč, rastejo že na vrtu, najbližjem travniku ali v gozdu.

Že spomladi, ko nas v gozdove zvabijo zelene preproge čemaževih listov, se med njimi skrivajo tudi listi strupenih rastlin, zato pri nabiranju ni odveč previdnost in dobro poznavanje rastlin. Njihova morebitna strupenost pa je odvisna tudi od količine in načina uporabe.

Center za zastrupitve, ki deluje v okviru ljubljanskega kliničnega centra, na leto prejme okoli 2500 klicev, od tega okoli štiri odstotke klicev zaradi zastrupitev z rastlinami, večinoma z jesenskim podleskom in čmeriko, ki ju zaradi podobnih listov nabiralci zamenjajo s čemažem, nekaj tudi z volčjimi češnjami in semeni kristavca. Te zlasti srednješolci zlorabljajo zaradi halucinogenih učinkov. Drugače pa naj bi zaradi strupenih rastlin največ klicev prejeli pediatri, ki obravnavajo otroke, ki so zaužili strupene jagode različnih rastlin.

Otroke pri raziskovanju narave privabijo bleščeči rdeči in modri plodovi. V veri, da nabirajo borovnice, pojedo volčjo jagodo, namesto ribeza pa rdečejagodni bljuščec.

V CŠOD Lipa z učenci prve triade v gozdu spoznavamo tako užitne kot tudi neužitne rastline. Učijo se prepoznati rastlino po listih, cvetovih, plodovih ali podzemnih delih, pomagajo nabrati in pripraviti gozdno malico.

Mlajši otroci si rastlino najlažje zapomnijo po neki posebnosti, po zanimivem imenu, zgodbici, še posebej radi pa rešujejo uganke, ki jih sestavimo sami. Tako utrjujejo bralno pismenost in premagujejo tremo samostojnega nastopanja.

Dejavnosti so medpredmetno povezane, pri tem pa sledimo naslednjim **učnim ciljem**:

Učenec:

- prepozna, poimenuje in primerja različna živa bitja in okolja,
- razvija zmožnost doživljanja, razumevanja in vrednotenja umetnostnih besedil z glasnim branjem in pri tem zvočno (so)oblikuje besedilno stvarnost,
- razlikuje in opiše živa bitja in okolje, v katerih živijo, ter kako ponavljajoče se spremembe vplivajo nanje (noč–dan, letni časi).

Pripomočki:

- kartončki (v obliki cvetlice) s kratko pesmijo oz. uganko,
- barvne fotografije strupenih cvetlic (volčja jagoda, jesenski podlesek, šmarnica, navadna čmerika, veliki zvonček in druge),
- povečevalne lupe,
- kratek zapis o strupenosti rastline,
- manjša vrtna lopatka,
- likovni material po izbiri (suhe barvice, tempera, barvni papir, filc . . .),
- risalni list.

Potek dela:

Sprehodimo se do gozda, kjer z učenci s pogovorom o strupenih rastlinah naredimo kratek uvod v dejavnost. Učencem damo tudi vsa potrebna navodila za pravilno in varno izvedbo naloge. Razdelimo jih v manjše skupine ali pare. V primernem delu gozda poiščejo predhodno skrite cvetlice z besedilom. Opis rastline primerjajo z naborom fotografij strupenih cvetlic in izberejo ustrezno. Nato izbrano cvetlico poiščejo še v naravi. Na koncu vsaka skupina predstavi svojo cvetlico, besedilo pesmi oz. uganke pa se lahko naučijo na pamet. Cvetlice tudi likovno upodobimo.

Opombe:

Barva cvetov je lahko opazna ali pa takšna, da se zlije z okolico.

Dejavnost lahko izvajamo samostojno ali v sklopu drugih gozdnih dejavnosti.

KRATKA PREDSTAVITEV NEKATERIH STRUPENIH RASTLIN:

VOLČJA JAGODA (Paris quadrifolia L.)
Do zaužitja plodov pride zaradi zamenjave z borovnicami.
Strupeno: vsi deli rastline, predvsem plodovi.
Simptomi: pri otrocih po zaužitju večjega števila jagod pride do slabosti, bruhanja in driske. Poročali so tudi o vrtoglavici in glavobolih.

ŠMARNICA (Convallaria majalis L.)
Vrsta spada med najpogosteje obravnavane primere zastrupitev v Srednji Evropi. Žvečenje listov, jagod in domnevno tudi pitje vode, v kateri so bile šmarnice, povzročijo zastrupitev.
Strupeno: vsi deli rastline.
Simptomi: pekoč občutek v ustih in žrelu, močno bruhanje, bolečine v trebuhu, motnje vida, nezavest, mišična oslabljenost in krči, ki lahko preidejo v ohromelost.

DIŠEČI SALOMOMNOV PEČAT (Polygonatum odoratum L.)
Strupeno: vsi deli rastline.
Simptomi: jagode povzročijo drisko z bruhanjem.

JESENSKI PODLESEK (Colchicum autumnale L.)
Strupeno: semena, čebulice in cvetje.
Simptomi: slabost, bruhanje, driska, ohromelost okončin, prekinitev dihanja.

POMLADANSKI VELIKI ZVONČEK (Leucojum vernum L.)
Strupeno: cela rastlina.
Simptomi: omedlevica, bruhanje, slabost in bolečine v želodcu, driska; znani so tudi smrtni primeri.
Poznan je kontaktni dermatitis pri vrtnarjih.

NAVADNA CIKLAMA (Cyclamen purpurascens Mill.)
Strupeno: gomolj ciklame in drugi deli.
Simptomi: zaužitje gomolja povzroči gastrointestinalne motnje, znani primeri alergij na dotik.

DELJENOLISTNI TELOH (Helleborus multifidus Vis.) in drugi telohi
Strupeno: strupena je cela rastlina.
Simptomi: bruhanje, draženje prebavnega trakta, abortus, draženje kože.

PEGASTI KAČNIK (Arum maculatum)
Strupeno: vsi deli rastline.
Simptomi: stik z rastlino zelo draži kožo in sluznico, zaužitje jagod ali listov pa privede do pekočega občutka in oteklin sluznice ust in žrela, bruhanja in driske. Zaužitje večjih količin lahko povzroči resnejše znake zastrupitve.

Irena Štangelj Pavlakovič, *učiteljica v CŠOD Lipa*

Viri:

Goolte-Bechtle, A. (2004). Kaj neki tu cveti? Založba Narava.

Schoenfelder, I. in P. (2006) Zdravilne rastline – vodnik. Založba Narava.

file:///C:/Users/uporabnik/Documents/strupene-rastline-na-vrtovih-in-v-parkih_2828.html

https://old.delo.si/prosti-cas/zdravje/zastrupitve-z-rastlinami.html

https://ojs-gr.zrc-sazu.si/ujma/article/view/9313/8746

CŠOD Lipa, dnevnik aktivnih počitnic

Lipov list

Iz gline smo izdelali tanko ploščico. Nanjo smo položili lipov list, ga odtisnili in izrezali kos gline v obliki lista. To smo pobarvali, dali žgat in prebarvali z mekolom. Nastal je obesek v obliki lipovega lista.

Edvard

Divji potok

Odšli smo na ogled Divjega potoka. Videli smo slapove, potočnega raka, mlin, škratove hiške in vile.

Anastasija

Likovne počitice

Naša najljubša aktivnost je bila filcanje volne, ker si lahko ustvarjal s svojo domišljijo. Naredili smo majhen tepih in obesek. Ko si ju oblikoval, si ju moral namiliti in nato oprati pod vodo.

V ponedeljek pa smo izdelali lesene škatlice. Najprej smo zarisali črte na lesene dele, nato smo kose zlepili in zabili žeblje. Imeli smo še nekaj časa, da smo naše škatlice okrasili. V petek pa smo jih pobarvali.

Vsi naši izdelki so bili na ogled na petkovi razstavi. Čestitamo vsem.

Aurora

Plezanje

V sredo smo imeli plezanje. Po ogrevanju smo se preizkusili na nizki plezalni steni. Nadaljevali smo na visoki plezalni steni z varovanjem. Pri plezanju smo imeli različne izzive. S tem smo se pripravili za izzive v adrenalinskem parku, ki so nas čakali naslednji dan.

Anika

Lovilec sanj

Lovilec sanj smo izdelali iz naravnih materialov. Odšli smo v gozd, kjer smo nabrali različne palčke, storže, polžje hiške. Zanimive liste in kamne. Nadaljevali smo notri, kjer smo okvir in predmete med seboj zvezali z vrvicami. Nastali so lovilci sanj.

Neža

Kuharske delavnice

Vsak dan smo pomagali pri pripravi hrane. Izdelali smo si sladoled, pripravili si sadno solato, sodelovali pri pripravi zelenjave za enolončnico. Zamesili in oblikovali belokranjsko pogačo, ki smo jo odnesli domov kot kulinarični spominček.

Matilde

Kolesarstvo

Na kolesarjenje smo se pripravili tako, da smo vzeli čelade in si nastavili sedež. Nato smo odšli na igrišče in postavili poligon. Potem smo se začeli voziti. Imeli smo od zelo lahkih do zelo težkih izzivov.

Milana

Izlet

Zjutraj smo z avtobusom odšli v Semič, kjer smo imeli ogled muzeja. V slaščičarni pa smo se posladkali s sladoledom. Sprehodili smo se do izvira reke Krupe ter na viseči most nad reko. Popoldne, po kosilu, smo se odpeljali do SC Gače. Popoldne smo preživeli v Pustolovskem parku na Gačah, kjer smo plezali in se zabavali. Sledil je krajši pohod v dom Lipa.

Maša

Lokostrelstvo

Lokostrelstvo smo začeli tako, da smo spoznali pravila in točkovanje. Začeli smo z vajo, kjer smo imeli tri puščice. Vse popoldne smo vadili, saj je bilo naslednji dan tekmovanje. Na tekmovanju smo bili vsi zelo dobri.

Emily

O bivanju

V sobi smo vedno vse lepo pospravili, ker smo za urejenost sob dobili točke. Tudi v sobi smo imeli dobre prijatelje, ampak na začetku je bilo malo zmešnjave. Lepo smo se imeli in se igrali. V sobi smo tudi malo počivali. In spali smo tudi zelo lepo.

Peter

